

3. |მეზომორფული, - კორელაციურ დამოკიდებულებაშია „სომატო-ტონიკურ“ ტემპერამენტთან. შეესატყვისება სხეულის აგებულების ათლე-ტურ ტიპს /კრეჩმერი/.

გარდა ამ სამი ძირითადი ტიპისა, შელდონმა გამოყო სხეულის აგებულების კიდევ მეორეული მომენტები: ასეთებია: სხეულის დისპლასტიკური ფორმა d-ინდექსი; სპეციფიკური სქესობრივი /geschlecht/-ინდექსი; ზედაპირული, კანის საფარის, /ტექსტორალური/ t-ინდექსი; ძირითადი კომპონენტებისა და მეორეული მომენტების ურთიერთთან კომბინაცია ჯმნის სხეულის აგებულების სხვადასხვა შერეულ სახეებს და ტიპებს /იხ. ტემპერამენტი; კონსტიტუცია/.

ტ

ტაბუ /პოლინეზ-აკრძალვა/ - წინაისტორიული, ტოტემურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების წესი, რაც უკრძალავს თავის წევრებს ზოგიერთ საგანს შეეხოს ხელით, შეხედოს, წარმოთქვას მისი სახელი ასეთი საგანი შეიძლება იყოს ად-ნის პიროვნება, ცხოველი, ფრინველი, ან უსულო საგანი - ქვა, ხე და ყველაფერი ის, რაც ტოტემური საზოგადოების რწმენით უწმინდური მანე ძალის მფლობელი და მატარებელია. სულიერ და უსულო საგანთა გარდა ტა შეიძლება დაედოს რაიმე საქმეს, ქცევის ფორმას, ზნე-ჩვეულებას და, საზოგადოდ, ცხოვრებისა და სამყაროს ყოველგვარ მოვლენას, რასაც პრიმიტიული ად-ნის „მაგიური აზროვნება“, არაკეთილისმყოფლად მიიჩნევდა. ეს საგნები და მოვლენები ტაბუდადებული /ტაბუირებული/, ე. ი. აკრძალული საგნები და მოვლენები შეიძლებოდა ტა გამოეცხადებინათ სიკოცხლის დამცველ, დადებით, მანა-ძალის შემცველი საგნისათვისაც, ასეთი ძალისადმი პატივისცემისა და მისი ღვთაებრიობის წინაშე მოწიწებისა და შიშის ნიშნად.

ტ-ს დარღვევა დიდ დანაშაულად ითვლებოდა გვარის წინაშე. დამნაშავეს თუ სიკვდილით დასჯა ასცდებოდა, „განწმენდის“ რიტუალის გავლა /მსხვერპლის შეწირვა/ მოუწევდა. ტაბუს დამრღვევი მხოლოდ „განწმენდის“ შემდეგ შეიძლებოდა კვლავ საზოგადოების სრულუფლებიანი წევრი გამხდარიყო.

კა ცვათვერტი გამოყოფს ტ-ს სამ სახეს: 1. უარყოფითს - მის /ტაბუს საგნის/ შესახებ მხოლოდ ცუდი უნდა თქვას; 2. დადებითს - მხოლოდ კარგი უნდა თქვას; 3. გამორიცხულს - მასზე ლაპარაკი არ შეიძლება.

ტოტემიზმის ეგზოგამურ პერიოდში მკაცრად იყო რეგლამენტირებული ზოგი საზოგადოებრივი მოვლენა, მაგ., ქორწინების წესი, აკრძალულია ინცესტი, მასზე | ტაბუა დადებულია.

ტ-ს საფუძველი — „კოლექტიური წარმოდგენებით“ და „მაგიური აზროვნებით“ შექმნილი შეფასებები და შეხედულებები /ლა ლევი-ბრიული/ — მემკვიდრეობით გადაეცემოდა შთამომავლობას; ამიტომაც ტ-ს ურყევი და საერთო-სავალდებულო ხასიათი ჰქონდა.

ფს-გიაში ტ-ს ფსიქიკურ რეპრეზენტატად სურვილი და შიშის ამბივალენტური განცდაა მიჩნეული. სუბ-ტს სურს, მაგრამ მისი სურვილის საგანზე ტ-ა დადებული /ე. ი. აკრძალულია/ და ეშინია დაარღვიოს ეს მკაცრად რეგლამენტირებული საზოგადოებრივი წესი; ამას დიდი სასჯელი მოსდევს!

ზ. ფროიდის ფსიქოანალიზის თეორია არსებითად სურვილისა და მისი აკრძალვით, განდევნით |გამოწვეულ კონფლიქტურ-ამბივალენტურ გრძობებს ეყრდნობა.

ტ-ს ცნობილი მაგალითია ქართული „უხსენებელი“/გველის აღსანიშნავად/, აგრეთვე მეგრული „უჩაღართამი“ იმავე მნიშვნელობისა, სიტყვასიტყვით „შაფხოსოსანი“.

ტ-ს გამოვლენად შეიძლება მივიჩნიოთ აგრეთვე მეგრული სიტყვა „ვაშინერს“ — „არ ეგების“ |„არ იხსენიება“.

ხალხური რწმენით, შორეულ ნათესაურ კავშირში მყოფთა შორისაც კი ქორწინება „ვაშინერს“, ე. ი. არ შეიძლება... ამიტომ იგი არც უნდა მოხდეს. აბრეშუმის ჭიასთან ჭიანჭველას სახელი ახსენო „ვაშინერს“, უნდა თქვა „პუხუამი“ /კუზიანი/, წინააღმდეგ შემთხვევაში აბრეშუმის ჭიას ჭიანჭველა დაესვა თუ რაიმე „ვაშინერს“, მაშინ არ კითხულობ „რატომ?“, რადგანაც იცი, რომ „ვაშინერს“ ახსნას არ საჭიროებს. /„ვაშინერსის“ შინაარსში იგულისხმება „არ შეიძლება“ მოტივიც გამართლებაც, დასაბუთებაცა და, საერთოდ, მისი ბუნების საიდუმლო არსი, რაც რელიგიურ-მითოლოგიური ელფერი დაჰკრავს/.

|ტალანტი /ბერძ. talanton — წონის|ან ფულის ერთეული/ — თანდაყოლილი ნიჭის მაღალი ხარისხი რ-ლიმე თეორიულ ან სპეციალურ დარგში /მაგ., მეცნ-ში, მუსიკაში, ფერწერაში, პოეზიაში და სხვა/. ტ-ით აღბეჭდილი შემოქმედება გამოირჩევა სიახლით, შესრულების სიძლიერით, ბრწყინვალე მიგნება — აღმოჩენით. ტ-სა და გენიოსობას შორის განსხვავება |გრადუალურია. გენიოსური მიღწევები შემოქმედების ზემო ზღვარზეა, ტ-ს კი მასზე დაბლა დგას.

|ტაუ — ფენომენი — /TAU — Phänomen / ა. გელბის /1987 — 1936/ მიერ აღმოჩენილი /1915/ ფაქტი, რ-იც შემდეგ გეშტალტფსიქოლოგიაში იქნა ზედმიწევნით შესწავლილი. ეხება გამლიზიანებელთა შორის სიერციით მიმართების ტროის მიმართებასთან დამოკიდებულების საკითხს. მაგ., ცხ-ს ეკრანზე თანამიმდევრობით /სუქცესიურად/ ვუჩვენებთ სინათლის სამ გამ-

ტელეკინეზია /ბერძ. tele – შორს, kinesis – მოძრაობა/ – პარაფსიქიური ცნება, ნიშნავს შორს მდებარე საგნის მედიუმის მიერ ნებისმიერად ამოძრავებას ფიზიკალის გამოყენების გარეშე.

ტელეოლოგია /ბერძ. telos – მიზანი და logos – სიტყვა, მოძღვრება/ – ფილოსოფიაში მოძღვრება, რაც ბუნებაში არსებული მიზანშეწონილობის/ჰარმონიის/ ახსნა მიზნის წარმოდგენიდან გამოჰყავს და ბუნების გაგებაში ად-ნისაგან დამოუკიდებელი აზრიანი შემოქმედების პრინციპი შეაქვს. ამის მიხედვით მოვლენათა მიზეზ-შედეგობრივი ახსნის ადგილს მიზნობრივი სწრაფვის ქდელისტური კონცეფცია იკავებს.

ფს-გიაში ტ-გიზმი ნიშნავს ად-ნის ქცევისა და მოქმედების ახსნას მიზნით მოტივირებული სისტემით. იგულისხმება, რომ მიზნის წარმოდგენას თავისთავად აქვს უნარი სუბის ქცევაზე ისე იმოქმედოს, რომ იგი თავისდა შესატყვისად აამოქმედოს /და უზნაძე/. და უზნაძის „განწყობის“ თეორიის თანახმად, მიზნის შესაფერისად მოქმედებას წარმართავს ამ შემთხვევისთვის შექმნილი „განწყობა“ და არა მზანში ნაგარაუდღევი ფბტალური ქდაა.

ტელეპათია /ბერძ. tele – შორს, pathos განცდა/ – პარაფსიქიაში: ნიშნავს სხვისი აზრების კითხვას, სხვისი შეგრძნებების, გრძნობების, სურვილებისა და გუნება-განწყობილების უშუალო წვდომას, თვით სუბ-თან სიტყვიერი კონტაქტის გარეშე.

ტემპერამენტი /ლათ. temperamentum – თანაზომიერი ნარევი/ – ად-ნის ფაქტურ-ემოციურ თავისებურებათა საფუძველი-დისპოზიცია და, საერთოდ, ფს-კის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორთაგანია. ამ აზრით, იგი ახსნითი ფს-გიური ცნებაა.

ტ-ის ცნება უძველესი ფს-გიური ცნებაა უკვე 17-ს-ში /ძ. წ. ა/ ბერძენმა ექიმმა ჰიპოკრატემ /460–377/ აღწერა ტ-ის ოთხი სახე: სანგვინიკური, ქოლერიკული, ფლეგმატიკური და მელანქოლიკური /ფიქრობენ, რომ ეს სახელწოდება მათ დაერქვა ჰიპოკრატეს შემდეგ გალენის/129–199/ ძ. წ. ა/–მიერ.

ჰიპოკრატე ტ-ს მიზეზობრივ კავშირში აყენებს ფიზიოლოგიურ პროცესებთან, კერძოდ, ორგანიზმის ჰუმორალურ ფაქტორთან. მის შეხედულებით, ტ-ის ყოველ სახეს განსაზღვრავს ორგანიზმის სითხეთა – სისხლი, ლორწო, ყვითელი ნალველი, შავი ნალველი – სიჯარბე და ორგანიზმში მათი განაწილება. მაგ., დანარჩენ სითხეებთან შედარებით, სისხლის სიჯარბე ორგანიზმში წარმოშობს სანგვინიკურ ტ-ს; ლორწოს სიჯარბე – ფლეგმატიკურ ტ-ს; ყვითელი ნალველის სიჯარბე ქოლერიკურ ტ-ს; შავი ნალველის სიჯარბე მელანქოლიკურ ტ-ს /იხ/.

ტ-ის ყოველ სახეობას სასიამოვნო ან უსიამოვნო ემოციისადმი მიდრეკილება ახასიათებს. ჰიპოკრატეს მიერ დადგენილმა ტიპებმა დროის გამოცდის გაუძლო: ტ-ის ტიპოლოგიის კვლევა ისტორიულად ამ ოთხი ტიპის და მათი ვარიაციის ირგვლივ მიმდინარეობდა /პლატონი, არისტოტელე, გალენი, ი. კანტი, ვ. ეუნდტი და აგრეთვე თანამედროვე ფს-გიური მიმდინარეობანი/.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს დღეს ტ-ისა და ხასიათის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი.

თანამედროვე პერიოდში ტ-ის კლასიფიკაციის ცდებიდან უფრო გავრცელებულია ფსიქიატრ ე. კრეჩმერის კლასიფიკაცია, რ-იც ტ-ს ორგანიზმის მორფოლოგიურ აგებულებაზე დამოკიდებულ კომპონენტად თვლის. მან სხეულის აგებულების სამ ძირითად ტიპს ტ-ის სამი განსხვავებული ტიპი მიაკუთვნა: პიკნიკურს—ციკლოთიმიკური, ასთენიურს—შიზოთიმიკური, ათლექტურ ტიპს—ვისკოზური ტ. ფსიქოზებში კრეჩმერის მიერ დადგენილი ტიპების პროტოტიპებია: ციკლოფრენია—ციკლოთიმიკური ტ-ის პროტოტიპი; შიზოფრენია— შიზოთიმიკური ტ-ის პროტოტიპი; ეპილეფსია — ათლექტური ტ-ის პროტოტიპი. ე. კრეჩმერი ტ-ის კლასიფიკაციაში პათოლოგიური ჰაბიტუსიდან ამოდიოდა, რაც მის თეორიას ნაკლად ეთვლება.

ტ-ის კლასიფიკაციის ცდებიდან მნიშვნელოვანია რუს ფიზიოლოგი ი. პავლოვის კლასიფიკაცია, მან ტ-ს მოქმედების ძირითადი თვისებები და უფრო საფუძვლად. ეს თვისებებია ნ. ს-ის ძვრადობა /გამძლეობა/ წონასწორობა და აგზნებადობა. ამ თვისებათა ერთმანეთთან კომბინაციით პავლოვმა ნ. ს-ის ძლიერი, ძვრადი, გაწონასწორებული მოქმედების ტიპი— შეეფერება სანგვინიკურ ტ-ს 2. ნ. ს-ის ძლიერი, გაწონასწორებული, ინერტული მოქმედების ტიპი— შეესატყვისება ფლეგმატურ ტ-ს 3. ნ. ს-ის ძლიერი, უწონასწორო ტიპი — შეესატყვისება ქოლერიკურ ტ-ს 4. სუსტი მოქმედების ნ. ს-ის ტიპი— შეესატყვისება მ ე ლ ა ნ ქ ი ლ ი კ უ რ ტ-ს. ცნობილია, რომ თავის ცდებს პავლოვი ძალღებზე ატარებდა; ცხოველებზე მოპოვებული მონაცემების აღ-ნზე გადატანა არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს.

ტ-თან დაკავშირებით სხეულის აგებულების კლასიფიკაციის ერთ-ერთი ცდა ეკუთვნის ვ. შელდონს. მან სხეულის აგებულების სამი ტიპი დაადგინა: 1. ენდომორფული, შეესატყვისება ვისცეროტონიკურ ტ-ს; 2. ეკტომორფული, შეესატყვისება ცერებროტონიკურ ტ-ს; 3. მეზომორფული; შეესატყვისება— სომატოტონიკურ ტ-ს. /იხ./

აღნიშნულ კლასიფიკაციებში— ჰუმორალური /ანტიკური კლასიფიკაცია/, ანატომო-მორფოლოგიური /ე. კრეჩმერი/, ც. ნ. ს. /ი. პავლოვი/ — ერთი

საერთო იდეაა გატარებული: ტ-ის| არსებითი კავშირის იდეა ორგანიზმის
ფიზ. სისტემასთან. ამ დებულებას ტ-ის გაგებისთვის პრინციპული მნიშ-
ვნელობა აქვს /იხ. სხეულის აგებულების ტიპები/.

ტემპერატურის შეგრძნება – შეიცავს სითბოსა და სიცივის შეგ-
რძნებებს. მათი მიმღები ორგანოები /რეცეპტორები/ კანშია მოთავსებუ-
ლი, ამიტომ მათ მჭიდრო კავშირი აქვთ სხვა შეგრძნებებთან /შეხების,
დაწოლის და სხვა/. დადასტურებულია, რომ ტ. შ-ის მიმღები ორგანოებ-
ის /წერტილების/ რიცხვი, ად-ნის კანის ზედაპირზე, განსხვავებულია:
სიცივის წერტილები მთელი სხეულის ზედაპირზე სულ 250 000 ერთეუ-
ლი აღირიცხება, სითბოსი კი – სულ 30 000 ერთეული. სიცივის წერტილე-
ბი 0,17 მმ სიღრმეზეა კანში მოთავსებული, სითბოსი კი უფრო ღრმად –
0,8 მმ სიღრმეზე. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ ორგანიზმი უფრო მგრძნო-
ბიარეა სიცივისადმი, ვიდრე – სითბოსადმი. დადასტურებულია აგრეთვე სი-
ცივის პარადოქსული შეგრძნება: სიცივის წერტილები ანუ რეცეპტორები
სითბოთი რომ გავაღიზიანოთ, მაინც სიცივის შეგრძნებას მივიღებთ /მ.
ფრაი/. სითბოს პარადოქსული შეგრძნება, ე. ი. სითბოს წერტილების სი-
ცივით გაღიზიანება, რომ მაინც სითბოს შეგრძნებას იძლეოდეს ჯერ არ
არის დადასტურებული.

როცა ობიექტური გამღიზიანებლის ტემპერატურა ჩვენი სხეულის ტემ-
პერატურას უდრის, მაშინ გარკვეული ინდიფერენტული შეგრძნება ჩნდე-
ბა, რ-იც არც სითბოს შეგრძნებაა და არც სიცივისა. ამ ტემპერატურას
„ფიზიოლოგიურ ნულეულ წერტილს“ უწოდებენ. ტემპერატურული გამღიზი-
ანებლის დროში მიმდინარეობის ხანგრძლივობაზე დამოკიდებულია ტემპე-
რატურისადმი „ადაპტაცია“, მაგ., როცა მდინარეში შევდივართ, პირვე-
ლად წყალი ძალიან ცივი გვეჩვენება, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ მისი სი-
ცივე იკლებს, წყალი თითქოს უფრო თბება. ამ მოვლენას ადაპტაცია ეწო-
დება.

ტენდენცია /ლათ. tendit – მივისწრაფი/ – მიდრეკილება მოქმედები-
სადმი გარკვეული მიმართულებით; მისწრაფება მოვლენათა განვითარება
დაექვემდებაროს წინასწარ ნაგარაუდევ სასურველ ვითარებას; განწყო-
ბილება რაიმეს შესრულებისადმი. შარლოტა ბიულერის შეხედულებით, პი-
როვნების სიცოცხლეს ოთხი ძირითადი ტ. განსაზღვრავს: 1. მოთხოვნილე-
ბა-დაკმაყოფილება; 2. შეგუებითი ქცევა; 3. შემოქმედებითი ძალების ექ-
სპანსიურობა; 4. შინაგანი წონასწორობის დაცვა.

ტესტი /ინგლ. test – გამოცდა, შემოწმება/ – ფს-გიაში: გამოცდის
ექსპერ-ის ერთ-ერთი სახე, წარმოადგენს გარკვეულ ამოცანას, რ-იც ცბ-
მა უნდა გადაწყვიტოს. ტ-ის მიზანია დადასტუროს, აქვს თუ არა სუბს-
ის ფს-კური | უნარი ან თვისება, რ-იც მოცემული ამოცანის გადასაწყვე -

ტად არის საჭირო მაგ., აქვს თუ არა სუბ-ტს | თვალზომის სიმანვილე, ადქმის სისწრაფე, ყურადღების საჭირო მოცულობა, კომბინაციის, ანალიზის, სინთეზის უნარი და სხვა. ტ. რომ ვარგისი იყოს, ამისათვის ის რიგ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს: 1. უნდა იყოს სტაბილური, ე. ი. ყოველი გამეორებისას ტ. ერთი და იგივე შედეგს უნდა იძლეოდეს, კრ-რცერ-თსა და იმავე ცბ-თან, ისე - მასში; 2. უნდა შეიძლებოდეს მისი საშუალებებით უნარის გაზომვა და რიცხობრივად გამოსახვა; 3. უნდა იძლეოდეს უნარის ხარისხობრივად დიფერენცირების საშუალებას, ე. ი. შეძლოს ინდივიდები ერთმანეთისაგან განასხვავოს უნარის მიხედვით; 4. მკვლევარზე არ უნდა იყოს დამოკიდებული, ე. ი. ყველა მკვლევარი ამ ტ-ით ერთსა და იმავე შედეგს უნდა ღებულობდეს.

თავიდან ტ. გამოყენებული იყო, როგორც ინტელიგენტობის / გონებრივი განვითარების / გაზომვის საშუალებაა მისი პირველი ავტორები არიან ფ. გალტონი, ვა. შტერნი, ჰ. მიუნსტერბერგი. კერძოდ, ჰუგო მიუნსტერბერგის მიერ ტ. გამოყენებული იყო პროფესიული შერჩევისა და მეურნეობის ფს-გიაში.

ყოველ ტ-ს ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: დიაგნოზური და პროგნოზული. პირველი-სგამს დიაგნოზს, თუ რა უნარი აქვს სუბ-ს ამჟამად, მეორე - წინასწარმეტყველებს, ეს უნარი მომავალში ექნება მას თუ არა. ტ. მრავალნაირია, მისი ერთი საყოველთაოდ მიღებული კლასიფიკაცია არ არსებობს, რადგან არ არის მიღებული ტ-ის გარკვეული ჯგუფისათვის მიკუთვნების პრინციპი. მაგ., ზოგადი გონიერების შემოწმების ტ. შეიძლება მიეკუთვნოს, როგორც განვითარების ტ-ების ჯგუფს, ისე - სპეციალური ნიჭიერების ტ-ების ჯგუფს, ან პროფესიული ვარგისობის ტ-ებს. ჩვეულებრივად მიღებულია ტ-ების შემდეგი დაჯგუფება: 1. განვითარების ტ-ები / ადრეული ბავშვობა და სასკოლო ასაკის პერიოდი /; 2. ზოგადი გონიერების ტ-ები, / მაგ., ბინე-სიმონის სკალა /; 3. სპეციალური ნიჭიერებათა ტ-ები / ტექნიკური ნიჭი, მუსიკალური ნიჭი და სხვა /; 4. სპეციალური ფუნქციების ტ. / ვიზუალური მეხსიერება, ყურადღების თვისებები, სენსორული და სენსომოტორული ფუნქციები და სხვა /; 5. პიროვნების ხასიათის და ტემპერამენტის კვლევის ტ.; 6. ცოდნა-ჩვევის ტ-ები; 7. პროფესიული ვარგისობისა და ორიენტაციის ტ-ები.

ტიპი / ბერძ. *typos* - ანაბეჭდი; გამოსახულება, სახე / - ფს-გიაში; სუბ-რ-აც რაიმე თვისება გამოკვეთილად აქვს გამოსახული, ჩრდილავს სხვა თვისებებს და ქმნის პიროვნების ქარაქტეროლოგიურ სახეს. ტ-ში შეგროვილია მისთვის დამახას თვისების ყველა ნიშანი და დაჩრდილულია ამ თვისებასთან კორელაციაში არმყოფი სხვა ნიშნები. ეს კი აძლიერებს ტიპურობის | გამომსახველობას და ნიმუშად ხდის მას თავის მსგავსთა შორის.

პოპულაციაში, რის წარმომადგენლებსაც ესა თუ ის ტ. ითვლება, შეიძლება ყველა წევრი არ იყოს მისი მსგავსი. ტ. ად-ნის ისეთი განზოგადებული სახეა, რაც პოპულაციის უმრავლესობა ჰგავს ამიტომ ტ-ის ცნება მეცნიერის ისეთი დამხმარე კატეგორიაა, რაც ემპირიული სინამდვილის უზიარებლად შემთხვევითა გაგებაში გვეხმარება.

ვინაიდან ტ-ში გამოყოფილი და ხაზგასმულია ტ-ურობის გამაძლიერებელი თვისებები, ხოლო უგულვებელყოფილია სხვა დანარჩენი პიროვნული ნიშნები, ამიტომ ტ. ნამდვილი, რეალური ად-ნის ხელოვნურად სქემატიზებული სახეა; „იდეალური“ ან „წმინდა“ ტ. ხელოვნური კონსტრუქციაა. ტ-ის ცნებას იყენებდნენ პლატონი, არისტოტელე, თეოფრასტე და სხვა.

მოძღვრება ად-ნთა ტიპური თავისებურებების შესახებ — ე. წ. ტიპოლოგია შეისწავლის და აჯგუფებს ად-ნებს ან ცალკე ფუნქციითა განსხვავებულობის, ან მთლიან-პიროვნული განსხვავებულობის მიხედვით. 1. ცალკე ფუნქციითა ტიპოლოგია განვითარდა ფს-კურ ფუნქციითა / აღქმა, წარმოდგენა, მეხსიერება, ყურადღება, ფანტაზია, აზროვნება და სხვა / ექსპ. შესწავლის საფუძველზე მაგა, მეხსიერების ექსპ. კვლევამ დაადასტურა, რომ ზოგი ად-ნი „მხედველობითი მეხსიერების“ ტ-ა, ზოგი — „სმენითი მეხსიერების“ ტიპი, ზოგი — „მოტორული“, ზოგი კიდევ „შერეული მეხსიერების“ ტიპი / იხ. დასწავლა ანუ დამახსოვრება / რეაქციის მიხედვით გამოიყოფა სწრაფი რეაქციის და ნელი რეაქციის ტ-ები / იხ. პიროვნული განტოლება /, ასეა სხვა ფუნქციის მიხედვითაც ფუნქციების მიხედვით დადგენილ ტიპებს, რაც ზუსტი ექსპ. მეთოდით შესწავლილთ, საერთო აღიარება აქვთ მოპოვებული.

2. მთლიან-პიროვნული, სტრუქტურული განსხვავებულობის ტიპოლოგიას სუბ-ის მთლიანი სტატუსი აქვს მხედველობაში ამ მხრივ წარმოდგენილ კლასიფიკაციებს შორის უფრო ცნობილია ე. შპრანგერის, კ. თუნგის, ე. იენშის კლასიფიკაცია / იხ. სიკოცხლის ფორმები, ინტროვერტული და ექსტრავერტული ტიპები, ეიდეტური ხატი / ა. ფიზ. აგებულების მიხედვით ტიპოლოგიური სახეების დადგენის მრავალი ცდიდან დიდადაა გავრცელებული ე. კრემერის / გერმანია / და ვ. ჰ. შელდონის / ამერიკა / მიერ დადგენილი „სხეულის აგებულების“ ტიპები / იხ. /.

მთლიან-პიროვნულ ტიპთა კლასიფიკაცია ც. ნ. სის მოქმედების საფუძველზე ეკუთვნის რუს ფიზიოლოგ ი. პავლოვს / იხ. ტემპერამენტი /.

ახსებითად განსხვავებულ პოზიციაზეა აგებული პიროვნების ტიპურობის კვლევა და უზნაძის / 1886-1950 / განწყობის თეორიაში, რის თანახმადაც, პიროვნებათა ტიპური განსხვავებულობის განმსაზღვრელია ის ფაქტორი, რაც საფუძვლად უდევს ად-ნის მოქმედებას საზოგადოდ, ე. ი.

„განწყობა“ რაც პიროვნების მოდუსი, განწყობა, თავისი ზოგადი ნიშნებით / ფიქსაციური ადრიატიკა, სტაბილურობა, ჩაქრობა / გამოყოფს ად-ნთა | ტიპურ სახეებს: ჰარმონიული პიროვნება, კონფლიქტური პირი, სტატიკური პირი, კლასიკური პირი, | და სხვა. ე. ი. განწყობის ნიშნები / განწყობის მიმდინარეობის თავისებურებანი / ად-ნთა შორის ტ-ური განსხვავებულობის დიფერენცირების უნარის მქონეა.

ღ. უზნაძის განწყობის მეთოდით ხასიათის ტ-ში გამოყოფილია პიროვნების სამი ტიპი: 1. დინამიკური განწყობის ჰარმონიული ხასიათის პიროვნება; 2. სტატიკური განწყობის კონფლიქტური ხასიათის პიროვნება; 3. ვარიაციული განწყობის იმპულსური ხასიათის პიროვნება ტიპები | კორელაციაშია თემატიკური აპერცეფციისა და რორშახის ტესტებით დადასტურებულ ტიპოლოგიასთან.

ტირილი — მწუხარების „გამომხატველი მოძრაობა“. ტ შეიძლება სხვა მიზეზმაც გამოიწვიოს, მაგა, სიხარულმა, | სიმპათიამ, განრისხებამ, ფიზიკურმა ტკივილმა, მაგრამ, როგორც წესი, ტ სულიერი ტანჯვის, მწუხარების, დეპრესიის ნიშანია. ტ სპეციფიკურად-ნურ რეაქციად ითვლება ბ-ვი დაბადებისას კი არ ტირის, არამედ ჯყვიანა ხმით ყვირის, ტ-ს ბ-ვი მოგვიანებით იწყებს და ყოველთვის | არადაამაკმაყოფილებელ სო-მატურ მდგომარეობასთან დაკავშირებით. ამ აზრით, ტ სასიგნალო მნიშვნელობისაა და მიზანშეწონილ რეაქციას წარმოადგენს. ბ-ვში ყოველი წარუმატებლობა, მარცხი, ფიზ. ტკივილი | ტ-ს იწვევს. ზრდადამთავრებული ტირის მხოლოდ დიდი სულიერი მღელვარების, აუნაზღაურებელი დანაკარგის შემთხვევაში. ტ უმწეობის ნიშანია. ტ-ის ხელოვნური გაშროშვებ ძნელია, ტ გადამდებია, იწვევს სხვისი წაბაძვის იმპულსს. ტ-ის დროს პირისახის კუნთები მოდუნებულია, ტანი გაუმართავი და მოშვებული. შინაგანად ლაბილური სუბ. უმნიშვნელო მიზეზის გამო ტირის. ტ-ის ბიოლოგიური მნიშვნელობა, გარდა სასიგნალო მნიშ-ისა, უთუოდ ისიც არის, რომ მწვავე სულიერი დაძაბულობის შემთხვევაში / სტრესი / ის, რ-რც რეაქცია, იწვევს დაძაბულობის შენელებას, განმუხტვას.

| ტიტინი — მეტყველების განვითარების წინასტადის გამოვლენა: ბ-ვის მიერ ზოგი ბგერის გაბმული გამეორება იწყება ბ-ვის „ძუძუს ასაკის“ პერიოდში. მისი დანიშნულებაა | სამეტყველო ორგანოების გავარჯიშება. ჩვეულებრივ, ბ-ვი ტიტინებს შაშინ, როცა ყველა მოთხოვნილება დაკმაყოფილებულია. ტ-ს სხვა დანიშნულება არა აქვს გარდა თვით წარმოთქმისა, ამიტომ იგი „ფუნქციური ტენდენციის“ გამოვლინებად ჩაითვლება.

ტიფლოპედაგოგიკა / ბერძ. typhlos — უსინათლო და paidagōgikē — აღზრდა / — პედ. მეცნ-ბის ერთ-ერთი დარგი. შეისწავლის უსინათლო და

სუსტი მხედველობის ბ-ვთა სწავლა-აღზრდის პრობლემას. უსინათლობა და სუსტი მხედველობა დეფექტის ერთ-ერთი სახეა, ამდენად ტ. წარმოადგენს დეფექტოლოგიის ნაწილს.

ტ-ის მიზანია დაადგინოს უსინათლო და სუსტი მხედველობის ბ-ვის ფსიქო-ფიზ. თავისებურება, დაამუშაოს მისი სწავლა-აღზრდის ისეთი მეთოდები, რ-ებიც შეძლებენ ბ-ის ნაკლის კომპენსირებას, უზრუნველყოფენ მასში შრომით-პროფესიული ჩვევების გამომუშავებას და გახდიან მას საზოგადოებრივად სასარგებლო პიროვნებად.

უსინათლოთა სწავლა-აღზრდის საქმეში დიდი როლი შეასრულა ბრაილის შრიფტმა, რ-იც შეიმუშავა ფრანგმა თვითონ უსინათლო ტ-მა, ლუი ბრაილმა /იხ. ბრაილის შრიფტი./.

ტკივილის შეგრძნება → ასახავს სუბ-ის მდგომარეობას და არასოდეს არ მიუთითებს საგნის ობიექტურ თვისებაზე. ამ აზრით იგი ყველა შეგრძნებაზე უფრო სუბიექტურია. წარმოიქმნება ორგანიზმის ყოველგვარი დაზიანების შედეგად და მახ. ტ-ლის აფექტური ბუნება. ის ძლიერ უსიამოვნო განცდაა. ფიზიოლ-ში არ არის სრული თანხმობა, არსებობს თუ არა ტ-ის მიმღები ცალკე რეცეპტორი, თუ ყოველი რეცეპტორის ნერვული ღეროს ძლიერი გაღიზიანებაა ტ-ის გამომწვევი, ტ-ის სპეციფიკური რეცეპტორის არსებობის სასარგებლოდ ლაპარაკობს: 1. ანა-ლგეზის მოვლენა, როდესაც ტ-ის შეგრძნება დაკარგულია, ხოლო ტაქტილური და თერძული შეგრძნებები დაცულია; 2. კანში აღმოჩენილი ტ-ის განსაკუთრებული წერტილები; 3. ოპერაციის შედეგად გადაჭრილი ნერვის რეგენერაციის პროცესი /ჯერ აღდგება ტკივილის შეგრძნება და მერე სხვა შეგრძნებები./ უფრო განმტკიცებულია აზრი, რომ ტ-ის შ. აღმოცენდება ან კანში, ან შინაგან ორგანოებში მოთავსებული სპეციფიკური რეცეპტორის აგზნებით. საგულისხმოა, რომ ტ-ის რეცეპტორს ადეკვატური გამღიზიანებელი არ გააჩნია. /იხ. ადეკვატური გამღიზიანებელი./ ტ-ს იწვევს ყოველი გამღიზიანებლის ზემოქმედება, რ-აც შეუძლია ორგანიზმის ცოცხალი ქსოვილის დაზიანება.

ტ-ის შ-ის საპასუხო რეაქციაში მთელი სხეულია ჩართული. ხდება გულისცემისა და სუნთქვის გაზვირება, სისხლძარღვების შევიწროება, საჭმლის მომნელებელი წვენების შემცირება, ოფლის გამოყოფის გაძლიერება, სისხლში შაქრის მომატება და სხვა. შინაგანი ორგანოებიდან მომდინარე ტკივილი ხშირად დაავადების ლოკალური ადგილის გარეთაც შეიგრძნობა. ამას არეკლილ ტ-ს უწოდებენ, იგი ხელს უშლის დაავადების ლოკალური ადგილის ზუსტ დადგენას.

ტ. შ. ბიოლოგიურად სასიგნალო მნიშვნელობისაა. ის მიუთითებს ორგანიზმს საშიშროების არსებობაზე და იწვევს თავდაცვით რეფლექსებს.

ტოლერანტობა /ლათ. *tolerantia* – ატანა, მოთმენა ✓ – მოთმენა იმისა, რაც ძალიან არ გინდა არ მოგწონს, გაწუხებს, მაგრამ მის წინააღმდეგ აქტიური მოქმედება, ბრძოლა არ გასურს ან არ შეიძლება რაიმე მოტივით /მორალური, ჰუმანური და სხვა/, ამიტომ იტან მას, ითმენა ეს ნიშნავს, რომ მისდამი |ტ–ული ხარა ტა არის შემწყნარებლური დამოკიდებულება საკუთარი შეხედულებების, ზნე–ჩვეულებების, რწმენის საწინააღმდეგო პოზიციისადმი ტ–დ ითვლება ისიც, როცა ფს–კური ან ფიზ. დიდიწლურ–ბლური დატვირთვის /მუშაობა, სპორტი/ მიმართ სუბ. იჩენს გამძლეობ–ის უნარს. საწინ. ინტოლერანტობა.

ტონის შეგრძნება – იხ. სმენის შეგრძნება.

ტოტემი /ჩრდილო ამერიკ. ინდიელების ენიდან/ – წინაისტორიულ პერიოდში თემის ან გვარეულობის მიერ გვარის დამაარსებლად აღიარებული ცხოველი /ან მისი ხელოვნური გამოსახულება/, რ–იც მიჩნეული იყო წინაპრების სულის მატარებლად და გვარეულობის მფარველად. გარდა ცხოველისა, ტოტემად შეიძლებოდა დაესახათ | სხვა რამ, მაგ., ფრინველი, თევზი ან რაიმე უსულო საგანი /ქვა, ხე და სხვა/. მაგრამ ყველაზე უფრო ხშირად ტა ცხოველის სახით იყო წარმოდგენილი. გარდა გვარეულობის ტ–ისა, არსებობდა ინდივიდუალური ტა მაგ., „სქესის“ /გამრავლების/ და სხვა. ტა დიდი პატივისცემისა და რელიგიური თაყვანისცემის საგანია. მისი დაკვლა და ჭამა მკაცრადაა აკრძალული. ტ–ის სადიდებლად შექმნილია წეს–ჩვეულებები, შემოღებულია ტაბუ, დღესასწაულები, მსხვერპლის შეწირვა, სხვადასხვა რიტუალები /ცეკვები, სიმღერები და სხვა/. |ტ–ს ამკობენ გვარეულობის ; გერბით ა /მაგ., ინდიელების გერბი იყო ბოძისებური ფორმის ნაკეთობა ად–ნის თავის ქალისაგან/.

ტოტემიზმი – ეწოდება ტოტემის კულტის განვითარებას, შესაფერისი რელიგიური რიტუალებით და წეს–ჩვეულებებით /დღესასწაულები, ცეკვები, სიმღერები/ ა ვა ვუნდტის აზრით, ხალხთა ფს–გიაში |ტ–ით აღინიშნება ეგზოგამიის განვითარების, |გვაროვნობის დიფერენცირების და ჩამოყალიბების პერიოდი, და ტოტემის კულტის, რ–რც არქაული ფორმის რელიგიის განვითარების ხანა.

ტრანსი /ლათ. *transseo* – გადასვლა, გატარება; ფრანგ. *transse* / – ძილისებური მდგომარეობა, რ–იც ნამდვილ ძილში არ არის გადასული, თან სდევს ცნობიერების შევიწროება /დაბინდვა/, ნებისყოფის სისუსტე. ტ–ის მდგომარეობაში სუბ–ს შეუძლია შეასრულოს მოქმედებათა რიგი, რ–თა შესახებ გამოფხიზლების შემდეგ არაფერი ახსოვს. |ტ–ის მდგომარეობად ითვლება ჰიპნოზური ძილი, მთვარეულის |ძილისებური მდგომარეობა.

ტრანსდუქცია /ლათ. *transductio* – გადაყვანა, გადაადგილება/ – გ–ვ წლის ბ–ვის აზროვნების ფორმა. დამახ. დასკვნის გამოტანა კერძოდან

კერძოსკენ = ამ სახის აზროვნებას ე. შტერნმა ტ უწოდა. ექსპულად და დასტურებულია რომ აღნიშნული ასაკის ბ-ვისათვის ნამდვილი ლოგიკურ - ვერბალური აზროვნება უცხოა. ლოგიკურ-ვერბალური აზროვნების საფუძველი - ცნება, რ-ზედაც დამყარებულია მსჯელობა და დასკვნა, ბ-ვს სათანადოდ განვითარებული არა აქვს. მართალია, ამ ასაკის ბ-ვი სწორად მეტყველებს, თავის ადგილას ხმარობს სიტყვებს, ადგენს წინადადებებს, მაგრამ, რ-რც ცდებიდან ირკვევა, ეს სიტყვები ნამდვილ ცნებებს არ წარმოადგენენ, იდეურ ობიექტს არ ასახავენ, არამედ შეიკავებენ კონკრეტული საგნის წარმოდგენას რ-იმე ერთი ნიშნის მიხედვითა ბ-ვის მეტყველების ის შემთხვევები, რ-ებიც თითქოს ნამდვილ დასკვნას გამოხატავს. ფაქტობრივად წარმოადგენს დასკვნას კერძო შემთხვევიდან კერძოსკენა დასკვნის ასეთი ფორმა არის ტ, ის მხოლოდ 2-3 წლის ბავშვისთვისაა დამახასიათებელი.

ტრანსპოზიცია - ვარჯიშის შედეგის სხვა ფუნქციის მოქმედებაზე გადატანას ტ უწოდება. ერთი რ-იმე ფუნქციის გავარჯიშების შედეგად მეორე, მასთან ახლო მდგომი, მონათესავე ფუნქციის მიღწევების გაუმჯობესება ხდება. ე. ებერტმა და კ. მოიხანმა ჩაატარეს ტ-ის ექსპერიმენტი დასწავლაზე. ცბ-ს აძლევდნენ გარკვეულ მასალას დასასწავლად /მარცვლებს, ციფრებს და სხვა/. აღმოჩნდა, რომ ამ მასალის დასწავლაზე გაწეული ვარჯიში გავლენას ახდენს სხვა მასალის დასწავლაზეც: მისი დასწავლა უფრო ადვილად და სწრაფად მიმდინარეობს. ხდება ვარჯიშით მიღწეული შედეგის გენერალიზაცია.

გა ე. მიულერისა და ე. თორნდიკის აზრით, ეს თანაგავარჯიშება შეიძლება აიხსნას თვით დასასწავლ მასალაში შემავალი იდენტური ელემენტებით.

ტ-ს დიდი მნიშვნელობა აქვს პედაგოგისათვის, სწავლის ეფექტიანობა, ისე, რ-რც მოსწავლის საერთო განვითარება, დიდად არის ტ-ზე დამოკიდებული.

შემჩნეულია ისიც, რომ ტ-მ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს შემდეგი ამოცანის გადაჭრაზე, თუ ეს შემდეგი მასალა, წინასთან შედარებით, **ჰეტეროგენურ ელემენტებს** შეიცავს და არაფრით ჰგავს წინა ამოცანას. მაშინ მის გადაჭრას წინასწარი ვარჯიში უფრო აძნელებს.

ტრანსფორმაცია /ლათა/ ფსიქოანალიზში: დაცვითი მექანიზმის ერთ-ერთი სახე. ნიშნავს რაიმე აფექტის, გრძნობის გარდაქმნას სხვა გრძნობაში გადასვლის გზით ან გრძნობის გაუკუღმართებას. /იხ. კონვერსია, - სუბლიმაცია/.

ტროპიზმი /ბერძ. tropos - მიმართულება, მიბრუნება/ ბიოლოგიაში ეწოდება მცენარეთა ზრდისეული მოძრაობის მიმართულების შეცვლას

/გადახრა, მოლუნვა/, რაც იწვევს ფიზ. ან ქიმიური გამლიზიანებლის ცალმხრივი ზემოქმედება მაგ., მზესუმზირა მთელი დღის განმავლობაში მიბრუნებულია მზისკენ, ოთახის მცენარე თავისი ფოთლებით მიბრუნებულია სინათლისკენ. ცალმხრივად მოქმედი გალიზიანების ზეგავლენით გამოწვეული ტ-ის სახეებია: ფოტოტროპიზმი – მცენარის სინათლისაკენ მიბრუნება; ჰელიოტროპიზმი – მზის მიმართულებით მიბრუნება; გეოტროპიზმი დედამიწისკენ ტოტების მოლუნვა /მაგ., ძეწნა, ტირიფი/; თერმოტროპიზმი – სითბოსკენ გადახრა; ჰემოტროპიზმი – ქიმიური გამლიზიანებლის მიმართ გადახრა ტ. ორნაირია – დადებითი და უარყოფითი დადებითია, როდესაც მცენარე ცალმხრივად მოქმედი გამლიზიანებლისაკენ იხრება; უარყოფითია, როდესაც ეს გადახრა გამლიზიანებლის საწინააღმდეგოდ ხდება, თითქოს მცენარე გაურბოდეს გამლიზიანებელსა ტ-ის მოვლენები ტაქსისის მონათესავეა /იხ. ტაქსისი/.

უ

უარყოფითი ანუ ნეგატიური თანამიმდევარი ობიექტური კვალი – იხ. მხედველობის კვალი.

უკვე ნახულის ილუზია ანუ Dejavu ანუ illusion déjà vu, მეხსიერების პათოლოგიის /იხ. პარამნეზია/ ერთ-ერთი სახეა. უცნობი საგნის ან სიტუაციის მიმართ აღ-ნს ზოგჯერ უჩნდება განცდა /ექმნება ილუზია/, რომ ის, რასაც ის ახლა ხედავს ოდესღაც უნახავს და განუცდია ობიექტურად უცნობი სიტუაციის მიმართ სუბ-ს უჩნდება ნაცნობობის გრძნობა. ეს მოვლენა ცნობილია აგრეთვე Fausse reconnaissance /მცდარი ცნობის/ სახელით.

ვა. შტერნი ასე აღწერს ამ მოვლენას: „ობიექტურად სრულიად ახალი ციკლი ზოგჯერ ნაცნობად მეჩვენება... მაგ., უცხო ქალაქში ვხვდები აღ-ნს, რაც მანამდე, რასაკვირველია, არასოდეს მინახავს, ერთბაშად შიში ამიტანს და თავში აზრი დამიწყებს ტრიალს: ამ გაცხს ხომ ვიცნობ, სად შემხვედრია იგი! ეს გრძნობა 1,5 – 10 წუთს გრძელდება, შემდეგ კი სრულიად ქრება. Fausse reconnaissance მე ავზნებულ მდგომარეობაში როდი მაქვს, არა, ამ დროს მე სრულიად დამშვიდებულ მდგომარეობაში ვიმყოფები“.

არსებობს ამ განცდის, უკვე ნახულის ილუზიის საწინააღმდეგო დაკვირვებაც „არასოდეს ნახულის ილუზია“.

ნაცნობი სიტუაცია აღ-ნს ზოგჯერ უცნობად, წარსულში არ ნახულად, უცხოდ ეჩვენება.

ცნობის ილუზიის აღწერილი შემთხვევები შეიძლება ნორმალურ აღსაც აღმოაჩნდეს, მაგ., დაღლილობის დროს ასეთი შემთხვევა შეიძლე-